

فصلنامه مطالعات نوین بانکی

ISSN: 2645-5420 شماره مجوز: 83289

راهکارهای مبارزه با پول شویی و بررسی ابعاد ماهیتی جرم پولشویی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۰۲، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۱۱/۲۰)

دکتر بهنام اسدی

استاد دانشگاه

چکیده

پول شویی، هر نوع عمل یا اقدام برای مخفی کردن یا تغییر ظاهر هویت نامشروع حاصل از فعالیت های مجرمانه ای است که وانمود شود این عواید از منابع قانونی سرچشمه گرفته است. پول شویی یا تطهیر پول فعالیت های مجرمانه در مقیاس بزرگ، به طور گروهی، مستمر و درازمدت است که می تواند از محدوده سیاسی یک کشور مفروض نیز فراتر رود و یک فرایند سه مرحله ای است که مرحله اول مستلزم قطع هرگونه ارتباط مستقیم بین وجوه و جرمی است که حاصل شده، مرحله دوم مخفی کردن ردپای وجوه برای جلوگیری از تعقیب قانونی آن و مرحله سوم بازگرداندن وجوه به مجرم به صورتی که نحوه اکتساب و محل جغرافیایی آن قابل ردیابی نباشد. چنین پدیده ای در هر کشور لزوماً به عواید به دست آمده از فعالیت های بزهکارانه انجام گرفته شده در آن کشور محدود و منحصر نمی شود. در واقع ممکن است عواید به دست آمده از فعالیت های مجرمانه در کشورهای دیگر نیز به کشور مفروض منتقل و در آن تطهیر شود. این پدیده شوم مواردی مانند نقل و انتقال وجوه حاصل از قاچاق مواد مخدر و مشروبات الکلی، قاچاق کالا، گریز از مالیات، معاملات متکی به اطلاعات درونی یا محرمانه، اخاذی، ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری، آدم ربایی، قمار، ربا، فحشا و سایر جرائم سازمان یافته را شامل می شود.

واژگان کلیدی: پول شویی، جرایم مالی و اقتصادی، اختلاس، جرایم مالی، ربا

بخش اول: بررسی ماهیتی موضوع در راستای پیشگیری از پولشویی

آگاهی عمومی اجتماع از تخلفات مالی و بسیج شدن وسایل ارتباط جمعی سیاست گذاری مناسب کشور اجرایی مقررات و قوانین مشخص و تلاش و جدیت مسئولین در این زمینه می تواند از جمله راهکارهای مبارزه با پول شویی باشد. پیش از پرداختن به این موضوع، لازم به ذکر است که جرایم سازمان یافته چنان برای کشورها گران تمام می شود که برای مبارزه با آنها، از اتخاذ رهیافت های پرخطر و پرهزینه نیز هیچ ابایی ندارند؛ به نحوی که حتی ارتش و دیگر نیروهای نظامی و امنیتی خود را هم به خدمت می گیرند و با وجود متحمل شدن تلفات و خسارات بسیار، باز هم به این راه ادامه می دهند. مصداق بارز این نوع مبارزات، کشورمان است که همواره در مرزهای شرقی با قاچاقچیان مسلح درگیری های سختی دارد؛ به گونه ای که طبق آمار اعلام شده، طی ده سال گذشته حدود ۱۵۰۰ نفر از نیروهای نظامی و انتظامی در مبارزه با قاچاقچیان مسلح به شهادت رسیده اند. با توجه به ویژگی هایی که برای این تشکل ها برشمردیم، حداقل به دو دلیل می توان گفت که این رهیافت چندان نتیجه بخش نبوده است.

۱- یکی از نقاط قوت و شاید مهم ترین عامل محرک این تشکل ها، برخورداری از قدرت بالاست که به آنها امکان می دهد از لحاظ تجهیزات و نیروی نظامی، وضعیت بسیار خوبی داشته باشند و از آنجا که قصد کنار کشیدن از این حرفه مجرمانه را ندارند، به خود این جرأت را می دهند که با نیروهای دولتی به مبارزه مسلحانه بپردازند و اگر متحمل خساراتی شوند، از آنجا که قدرت اقتصادی شان لطمه ندیده است، می توانند مجدداً خود را سازماندهی کنند.

۲- حفظ اسرار گروهی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و مهم تر اینکه کمتر اتفاق می افتد کسی در این گروه ها بالاتر از مافوقش را بشناسد و به همین دلیل، حتی در صورت به دام افتادن لایه های اولیه در درگیری های مسلحانه، امکان شناسایی عناصر اصلی و رهبران آنها بسیار

مشکل است. با توجه به نقاط ضعف این قبیل راهکارها و لزوم برخورد قاطع با تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته، حدود چهار دهه است که نظر سیاست‌گذاران به این مسأله معطوف شده که از آنجا که هدف اصلی این جرایم کسب منافع مادی و وارد کردن درآمدها به چرخه اقتصاد ملی است، اگر بتوان مانع تحقق هدفشان شد، پیشگیری مؤثر و مبارزه قاطعی با فعالیت‌های مجرمانه‌شان به عمل خواهد آمد. به این ترتیب بود که در سال ۱۹۷۰، ایالات متحده برای اولین بار با اصلاح قانون رازداری بانک‌ها کلیه مؤسسات مالی از جمله بانک‌ها را موظف کرد از مشتریان خود بخواهند منشاء سپرده‌های بیش از ده‌هزار دلارشان را با ارائه مدرک معتبری مشخص کنند. این اولین مبارزه رسمی با تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته از طریق دست گذاشتن بر منافع مالی‌شان بود. اما از آنجا که مجرمین سازمان‌یافته نمی‌توانستند از فعالیت خود دست بکشند، تصمیم گرفتند به طرق مختلف با پنهان ساختن منشاء درآمدهای نامشروعشان به آنها جلوه مشروعی بدهند تا از این طریق مشمول آن قانون قرار نگیرند. به این فعالیت‌ها که در مجموع یک فرایند را تشکیل می‌دهند، پول‌شویی یا تطهیر گفته می‌شود.

بخش دوم: بررسی و شناخت شیوه‌های پول‌شویی

با توجه به متنوع بودن روشهای کسب سود از اعمال خلاف، بالطبع شیوه‌های تطهیر پول نیز پیچیده و متنوع خواهد بود. به عبارت دیگر شیوه‌های پول‌شویی به عواملی چون نوع خلاف انجام شده، نوع سیستم اقتصادی و قوانین و مقررات کشوری که در آنجا خلاف صورت گرفته و نوع مقررات کشوری که در آنجا پول تطهیر میشود بستگی دارد. از معمولترین و مهمترین روشهای پولشویی این است که پول شویان برای کاهش جلب توجه مجریان قانون به عملیات پول‌شویی، مقادیر زیادی پول نقد را به مقادیر کوچکی تبدیل نموده و یا بطور مستقیم در بانک سرمایه‌گذاری کرده و یا با آن ابزارهای مالی چون چک، سفته و غیره خریده و در مکانهای دیگر

سپرده گذاری می کنند. از شیوه های دیگر تطهیر پول می توان به سرمایه گذاری موقت در بنگاههای تولیدی، تجاری قانونی، سرمایه گذاری در بازار سهام و اوراق قرضه، ایجاد سازمانهای خیریه قلابی، سرمایه گذاری در بازار طلا و الماس، شرکت در مزایده هایی اجناس هنری و کالاهای قدیمی و انتقال پول به کشورهای دارای مقررات بانکی آزاد مثل کشور سوئیس اشاره نمود. به صورتی که پول کثیف زمانی که در فعالیتهای قانونی وارد شده و سرمایه گذاری شود، در طول گردش و دست به دست شدن با پولهای تمیز مخلوط میشود بطوری که دیگر شناسایی آن ناممکن میگردد.

بخش سوم: بررسی فرایند مجرمانه

عرضه منابع: اولین مرحله از فرایند پولشویی، عرضه منابع غیرقانونی به شبکه مالی با هدف تبدیل منابع و درآمدهای مزبور به ابزارهای مالی است. این عمل با سپرده گذاری نقدی در مؤسسات مالی رسمی، غیررسمی یا خرید کالاهای گران قیمت انجام می شود.

لایه سازی: این مرحله ناظر به تبدیل درآمدهای حاصله از جرم به اشکال دیگر است تا زنجیره عطف حسابرسی، منبع و مالکیت وجوه و منابع مبهم شود. این مرحله با انجام عملیاتی مانند حواله وجه، خرید مستغلات و انتقال منابع به خارج از کشور انجام می شود.

یکپارچه سازی: آخرین مرحله از فرایند پولشویی، یکپارچه سازی یا فراهم کردن و ایجاد پوشش قانونی برای درآمدهای حاصل از فعالیت مجرمانه است، به نحوی که درآمدهای تطهیر شده با استفاده از این فن وارد جریان اقتصادی مشروع می شوند؛ (جزایری، ۱۳۸۲: ۱۱۴). همان طور که ملاحظه می شود، جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع این تشکل ها که یک مبارزه بازدارنده تلقی می شد، خود منجر به بروز فرایند مجرمانه پولشویی شد. اما همان طور که در ادامه خواهیم دید، با توجه به مزایای بسیار، جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع این تشکل ها، این بار هم

سیاست‌گذاران تصمیم گرفتند به وضع قوانین و مقررات در این حوزه ادامه دهند. به این ترتیب، ایالات متحده در سال ۱۹۸۶ برای اولین بار قانون کنترل پول‌شویی را به تصویب رسانید. لازم به ذکر است یکی از دلایلی که جرایم سازمان‌یافته، فراملی تلقی می‌شوند، این است که معمولاً هر یک از مراحل پول‌شویی در کشوری به اجرا درمی‌آید که از بستر مناسب‌تری برای تحقق اهداف آن برخوردار است. به این ترتیب، غالباً مرحله اول در همان کشوری که درآمد جرم سازمان‌یافته از آنجا به دست می‌آید به انجام می‌رسد که به فراخور اوضاع و احوال آن کشور با اقدامات محرمانه و مخفیانه همراه است. اما برای تحقق مرحله دوم، ممکن است یک بانک به اصطلاح ساحلی دوردست، یک مرکز بزرگ تجاری منطقه‌ای یا یک بانک بین‌المللی که از امکانات مناسبی برخوردار است انتخاب شود. اصولاً پول‌شویان در این مرحله مؤسساتی را انتخاب می‌کنند که خدمات خود را بدون رهگیری مبدا و یا مقصد مبادلات ارائه می‌دهند. اما مرحله آخر، از آنجا که بی‌ثباتی موقعیت‌های اول و دوم را پشت سر گذاشته و وضعیت پایداری پیدا کرده است، مسلماً وجوه مورد نظر به کشورهایی انتقال می‌یابد که از ثبات اقتصادی بالایی برخوردارند و سپرده‌های آنها را تضمین می‌کنند. در ادامه خواهیم دید که پول و بانکداری الکترونیک از چه نقش به‌سزایی در کوتاه کردن این مراحل و ارتکاب سریع و بی‌دغدغه آن به عهده دارند. بنابراین، استمرار حیات تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته در گرو پول‌شویی است و به این ترتیب، مبارزه با آن می‌تواند مؤثرترین مبارزه با آنها باشد. این رهیافت نسبت به دیگر اقدامات اتخاذ شده به ویژه مبارزه مسلحانه، از مزایایی برخوردار است. از جمله:

۱- تنها اقدامی که باید انجام داد وضع یک سری مقررات کارآمد و مناسب برای نظام پولی و بانکی و بنگاه‌های اقتصادی و نظارت بر حسن اجرای آنها می‌باشد تا از ورود منافع مادی نامشروع به چرخه‌های اقتصادی جلوگیری شود.

۲- از آنجا که این رهیافت از ورود درآمدهای نامشروع به چرخه اقتصاد جلوگیری می‌کند، از وارد آمدن پیامدهای اقتصادی جبران‌ناپذیر مذکور ممانعت به عمل می‌آید.

۳- بر خلاف مبارزه مسلحانه که عمدتاً رویارویی با عناصر اجرایی و لایه‌های خارجی این تشکل‌هاست و از بین بردن آنها کمتر تأثیری در شاکله آنها ندارد، از آنجا که مبارزه با پول‌شویی مبتنی بر حساب‌های مالی آنهاست، در شناسایی عناصر کلیدی شانس بیشتری وجود دارد.

با توجه به توضیحاتی که داده شد، به نظر می‌رسد در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته به ویژه از طریق وضع مقررات ضد پول‌شویی تردیدی باقی نمی‌ماند. اما نکته حائز اهمیت این است که اخیراً پول و به تبع آن نظام بانکی دچار تغییر و تحولات بنیادینی شده است. پول و بانکداری الکترونیکی جلوه جدیدی از این ابزارهای زیربنایی اقتصادی هستند که تحول عظیمی را در این حوزه بوجود آورده‌اند و به خاطر مطلوبیت‌های شگرفی که از آن برخوردارند، برای تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته‌ای که حیاتشان به پول‌شویی وابسته است، بسیار ارزشمند هستند.

بخش چهارم: پول و بانکداری الکترونیکی به عنوان ابزارهای جدید پول‌شویی

از همان ابتدا که بشر احساس کرد برای مبادله کالاهای خود به یک عامل سنجش بهاء نیازمند است، پول به مفهوم امروزی خود پا به عرصه گذاشت. این ابزار در طول زمان چهره‌های گوناگونی به خود گرفته است، به نحوی که از نمک، چرم، طلا و نقره گرفته تا مسکوکات و اسکناس‌های متنوع رایج امروزی، هر یک تا زمانی این وظیفه را به عهده داشته‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، هر یک از این اشیاء به دلیل محدودیت‌هایی که داشتند، با یک سری اشیای دیگر که گمان می‌رفت مطلوبیت بیشتری دارند جایگزین می‌شدند، اما باز هم به دلیل افزایش و گستردگی مبادلات مالی به ویژه در ابعاد کلان و احساس نیاز به جابه‌جایی حجم بیشتری از وجوه نقدی، تلاش‌ها جهت یافتن ابزارهای کم‌حجم اما مطمئنی که قابلیت مبادله سریع نیز داشته باشند،

برای جایگزینی با وجوه رایج ادامه یافت و همان گونه که اکنون شاهد هستیم، پول الکترونیک و به تبع آن بانکداری الکترونیک در سراسر جهان به عنوان جایگزین مطمئنی برای اسکناس‌ها و مسکوکات رایج شناخته شده‌اند.

پول الکترونیک، همان تکه‌های الکترونیکی ۱ یا داده‌های رایانه‌ای است که واجد اعتبار مالی شده است و به طور کلی دو نوع است:

الف) کارت‌های هوشمند ۲

که به آنها پول الکترونیک آفلاین هم گفته می‌شود و در قالب کارت‌های اعتباری ۳، بدهی ۴، یا حتی ساده‌ترین شکل آنها یعنی کارت‌های تلفن ظهور پیدا کرده‌اند.

به این کارت‌ها از آن جهت پول الکترونیک آفلاین گفته می‌شود که نقل و انتقال وجوه به وسیله آنها از طریق دستگاه‌های خاصی نظیر خودپردازها صورت می‌گیرد و شبکه بانکی و مؤسسات فیزیکی کشور در گام اول به سوی برقراری نظام پولی و بانکی الکترونیک از آنها استفاده می‌کنند و همان‌طور که می‌دانیم، هم‌اکنون این کارت‌ها و سیستم‌ها در جامعه ما رواج زیادی پیدا کرده‌اند.

ب) پول الکترونیک کامپیوتری

یا آن‌لاین که حتی به اندازه کارت‌های هوشمند هم وجود خارجی ندارد، و به طور کلی برای فضای تبادل اطلاعات طرح ریزی شده است. برای دسترسی به وجوه آن‌لاین، لازم است پیشاپیش

- 1 Electronic Pulses
- 2 Smart Cards
- 3 Credit Cards
- 4 Debit Cards

نزد مؤسسه اعتباری یا بانکی که از این فناوری برخوردار است، وجه یا اعتباری سپرده شود. سپس یک شماره اعتباری در اختیار مشتری قرار می‌گیرد که می‌تواند از طریق رایانه شخصی خود از منزل یا اداره یا هر جای دیگر با اتصال به یک شبکه ارائه‌دهنده خدمات اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و متعاقب آن شبکه جهانی اینترنت، اقلام مورد نیاز خود را تهیه کند و برای پرداخت وجه فقط آن شماره را در اختیار سایت مورد نظر قرار می‌دهد که آن نیز به طور خودکار به سایت بانک یا مؤسسه مربوطه متصل می‌شود و وجه مورد نظر را به حساب خود منتقل می‌کند. باید توجه داشت که در اینجا مشتری همان کاربر اینترنت است که با در اختیار داشتن کیف پول الکترونیک^۱ می‌تواند در فضای تبادل اطلاعات به خرید و فروش پردازد و همان‌طور که ملاحظه می‌شود، پرسنل بانکی در اینجا یک سری برنامه‌های رایانه‌ای هستند که به این منظور طرح‌ریزی شده‌اند. با توجه به توضیحاتی که داده شد، مفهوم بانکداری الکترونیک نیز روشن می‌شود که به طور کلی می‌توان آن را انجام امور بانکی به شکل الکترونیکی دانست که در اینجا به جای ساختمان، نیروی انسانی و اسناد و اوراق کاغذی، با فضای تبادل اطلاعات و یک سری برنامه‌های کاربردی و اسناد دیجیتال سر و کار داریم. البته همان‌طور که می‌دانیم، در مورد کارت‌های اعتباری عوامل انسانی به شکل محدودتری دخالت دارند و مشتری هم مجبور است برای بهره‌مندی از خدمات آن به مراکز خاص مراجعه و از دستگاه‌های خاصی استفاده کند. پس از بررسی مختصر ماهیت پول و بانکداری الکترونیک، جهت روشن‌تر شدن مطلب، به برخی مزایای آنها نسبت به پول و بانکداری فیزیکی اشاره می‌شود.

بخش پنجم: مزایای پول و بانکداری الکترونیک نسبت به پول و بانکداری

فیزیکی

۱- یکی از مزایای مهم پول الکترونیک حجم بسیار ناچیز آن است. تصور کنید اگر بخواهید اعتبار مالی تخصیص یافته به یک کارت هوشمند را به صورت نقد جابجا کنید، چند بسته اسکناس نیاز خواهید داشت که البته این مسأله سوای نگرانی‌های امنیتی آنها می‌باشد. در حالی که در پول الکترونیک آن‌لاین به همان کارت اعتباری هم نیازی نمی‌باشد و در حقیقت با همان رایانه‌ای که فعالیت‌های بسیار متنوع خود را انجام می‌دهید، به امور مالی و بانکی‌تان هم می‌پردازید.

۲- مزیت مهم دیگر پول الکترونیک استهلاک‌ناپذیری آن است. سالانه هزینه‌های هنگفتی صرف چاپ و نشر اسکناس و مسکوکات جدید می‌شود و این سوای هزینه‌های بسیار بیشتری است که صرف تأسیس بانک‌ها و مؤسسات جدید و تجهیز و تأمین پرسنل آنها می‌شود. در حالی که ناگفته پیداست پول و بانکداری الکترونیک به ویژه قالب آن‌لاین آن، فقط به یک سری برنامه‌ها و سیستم‌هایی نیاز دارد که با ضریب استهلاک و خطای بسیار پایین کار می‌کنند. هم‌اکنون در ایران بانک کشاورزی در تبلیغات گسترده مهرکارت خود - که آن را جلوه‌ای از بانکداری الکترونیک معرفی می‌کند - اعلام می‌دارد سالانه دولت ۱۲۰ میلیارد ریال صرف چاپ و نگهداری اسکناس‌های رایج می‌کند و سپس این سؤال را مطرح می‌سازد که با این میزان پول چه قدر می‌توان اشتغال‌زایی کرد؟

۳- ضریب اطمینان وجوه الکترونیک نیز مزیتی است که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. چنان‌چه وجوه نقدی سرقت یا مفقود شوند، عملاً از ید مالکیت صاحب خود خارج می‌شوند. در حالی که اگر کارت اعتباری مفقود یا سرقت شود، در درجه اول امکان استفاده از آن وجود ندارد، زیرا علاوه بر آن به نام کاربر (User Name) و گذرواژه (Password) نیز نیاز است.

حتی در این صورت نیز می‌توان با مؤسسه یا بانک مورد نظر تماس گرفت و تا تعیین تکلیف آن را از درجه اعتبار ساقط کرد. در مورد پول الکترونیک آن‌لاین نیز امکان تهیه نسخه پشتیبان (کپی) از وجوه الکترونیک وجود دارد که البته باید گفت به دلیل برخورداری از فناوری پیشرفته رمزنگاری (Encryption) و امضاءهای دیجیتال (Digital Signature)، از ضریب اطمینان بسیار بالایی برخوردارند.

۴- آخرین مزیتی که در حد این مطلب می‌توان برشمرد، به ماهیت ذاتی پول الکترونیک برمی‌گردد. همان‌طور که پیش از این بیان شد، بیش از یک دهه است که تجارت الکترونیک در بستر شبکه جهانی اینترنت به یک حرفه درآمدا تبدیل شده، به نحوی که طبق آمار منتشره کشورهای فعال در این حوزه سالانه میلیاردها دلار از این طریق درآمد کسب می‌کنند. اما همانند هر حرفه دیگری، این جلوه نوین از تجارت برای بازدهی بهینه به یک سری ابزار و لوازم نیاز دارد که مهم‌ترین آنها پول و بانکداری الکترونیک است و بدیهی است نمی‌توان از نظایر سنتی آنها انتظار داشت موجبات شکوفایی این عرصه را فراهم آورند. بررسی مفصل و جامع ویژگی‌ها و مزایای پول و بانکداری الکترونیک خود مجال دیگری می‌طلبد و آنچه در اینجا ارائه شد، بارزترین گزینه‌های آنها بود. اما برای تکمیل بحث، به مهم‌ترین مزایای بانکداری الکترونیک (البته در مفهوم خاص آن که در شبکه جهانی اینترنت اجرا می‌شود) هم اشاره می‌گردد:

۱- در هر ساعت از شبانه‌روز و بدون تعطیلی، معطلی و حتی تحمل هزینه‌های بیشتر نسبت به بانکداری سنتی، می‌توان از خدمات آن بهره‌مند شد.

۲- از هر نقطه از جهان و با هر وسیله‌ای که بتوان به شبکه جهانی اینترنت متصل شد، می‌توان به حساب خود دسترسی داشت و امور بانکی مربوطه را شخصاً انجام داد.

۳- اطلاعات مربوط به مبادلات بانکی گذشته و حال مشتری به آسانی در دسترس می‌باشد.

۴- مشتری می تواند شخصاً بر نقل و انتقال وجوه خود حتی در عرصه بین‌المللی نظارت مستقیم داشته باشد، بی آنکه مؤسسات اعتباری یا بانک‌های مربوطه بتوانند مداخله کنند.

سوء استفاده از پول و بانکداری الکترونیک در پول‌شویی

همان‌طور که پیش از این بیان شد، این فناوری جدید چنان برای پول‌شویان شگفت‌انگیز بوده که آن را ساحل نجات و بهشت خود نامیده‌اند؛ البته با توجه به توضیحاتی که داده شد، حداقل باید این انتظار را داشت که آنها نیز به عنوان یک شهروند عادی از ظهور این پدیده خوشحال باشند. اما آنچه که در اینجا مدنظر است، بررسی ویژگی‌هایی است که موجب شده در سطح کلان چون پول‌شویی مورد سوء استفاده قرار گیرد. بدیهی است با توجه به توضیحاتی که راجع به پول‌شویی و نحوه ارتکاب آن داده شد، باید گزینه دوم مدنظر قرار گیرد و مباحث مربوط به آن تجزیه و تحلیل شود، هرچند اتخاذ یک رویکرد جامع که می‌تواند در کنار اقدامات ضد پول‌شویی فیزیکی بسیار کارآمد جلوه کند، مستلزم امعان نظر به پول الکترونیک آف‌لاین و نحوه سیاست‌گذاری آن نیز خواهد بود. در ادامه سعی می‌شود با بررسی تلفیقی این دو حوزه که از هم‌پوشانی فوق‌العاده‌ای هم برخوردارند، اصل موضوع که پیشگیری از پول‌شویی بوسیله پول و بانکداری الکترونیک است تبیین گردد. یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که در پول و بانکداری الکترونیک برای اجرای صحیح امور و بالابردن ضریب اطمینان کارکردها به کار می‌روند، فناوری رمزنگاری و امضای دیجیتال می‌باشد. به طور خلاصه، کارکرد فناوری رمزنگاری این است که محتوا را به شکلی نامفهوم و غیرقابل درک تبدیل می‌کند و برای اینکه به حالت اولیه برگردد، لازم است فرایند رمزگشایی (Decryption) اجرا شود که بدیهی است فقط سازنده و واگذارنده این فناوری و ارسال‌کننده و دریافت‌کننده محتوا توانایی انجام آن را دارند. با توجه به این توضیحات مشخص می‌شود که اگر پول الکترونیک رمزنگاری شود، دیگر محتوای آن نامفهوم خواهد شد و تنها دریافت‌کننده آن که

مشخص نیست در کدام نقطه از جهان قرار دارد، می تواند با اجرای برنامه رمزگشای مربوطه از آن آگاهی یابد. به این ترتیب، چنان سطحی از محرمانه ماندن (Confidentiality) و ناشناس ماندن (Anonymity) برای این مبادلات فراهم می شود که هر کس می تواند از هر جای دنیا مبلغ مورد نظر خود را به نقطه ای دیگر ارسال کند، بی آنکه کسی از محتوای آن آگاهی یابد. حال سؤالی که باقی می ماند این است که آیا از این وضعیت بهتر هم ممکن بود برای پولشویان فراهم شود؟ بدیهی است آنها دیگر مجبور نخواهند بود برای تطهیر اموال نامشروع خود مراحل سه گانه مورد نظر را طی کنند یا به خاطر آن مرتکب جرایم دیگری نظیر جعل، تطمیع یا حتی تهدید کارمندان مؤسسات مالی و بانک ها شوند و بدون هیچ دردسری می توانند در کمترین زمان ممکن به اهداف خود نائل شوند. ممکن است در مقابل این گونه استدلال شود که حل این معضل آسان است و فقط کافیست از محرمانه ماندن مبادلات الکترونیک چشم پوشی شود یا اینکه کلید رمزگشای آنها در اختیار مقامات ذی صلاح مجری قانون قرار گیرد. در پاسخ باید گفت حتی با قبول این فرض، هنوز اصل مطلب مبنی بر آسان بودن بررسی مبادلات الکترونیک قابل مناقشه است. همانطور که اشاره شد، هر لحظه بر میزان مبادلات مالی الکترونیکی در سراسر جهان افزوده می شود که بدیهی است صرف نظر از محدودیت های قانونی، با محدودیت های فنی نیز مواجه هستیم. ثانیاً، حفظ اسناد و مدارک مالی حتی پیش از ظهور مقررات ضد پول شویی و پول و بانکداری الکترونیک نیز مورد توجه بوده، به نحوی که ایالات متحده در سال ۱۹۸۲ قانون خاص حق حفظ حریم مبادلات مالی را به تصویب رساند و مطابق آن مقرر کرد اسناد مربوط به وضعیت مالی افراد در صورتی قابل دسترسی است که با پی جویی مشروع مجریان قانون مرتبط باشد و در اینجا لازم است مشتری از این افشاء مطلع شود. از سوی دیگر، این کشور در سال ۱۹۸۶ قانون حفظ حریم ارتباطات الکترونیکی را به تصویب رساند و به موجب آن شنود ارتباطات الکترونیک توسط مجریان قانون را تحت ضوابط بسیار سختی قرار داد. به این ترتیب، همان طور که ملاحظه می شود، بهره برداری

از فناوری رمزنگاری نه تنها از باب بالا بردن ضریب ایمنی مبادلات، که از لحاظ تضمین رعایت حقوق بشر نیز توجیه‌پذیر است و سیاست‌گذاران این حوزه با اشراف به سوء استفاده‌های احتمالی، باز هم صراحتاً به مجریان قانون ملی و بین‌المللی اجازه نداده‌اند چنین حقوق مسلمی را نقض کنند. حال سؤالی که باقی می‌ماند این است که چه باید کرد؟ آیا باید به پول‌شویان اجازه داد از این فناوری بسیار سودمند در راستای مقاصد شوم خود که همانا تقویت و آمادگی هرچه بیشتر برای ارتکاب جرایم سازمان‌یافته می‌باشد بهره‌برداری کنند یا اینکه در اینجا هم می‌شود با برنامه‌ریزی صحیح و وضع قواعد و مقررات مناسب امکان سوء استفاده از آن به ویژه در این سطح کلان را گرفت؟ آنچه که در جواب می‌توان گفت این است که بی‌تردید این مسأله همانند دیگر مسایل لاینحل تلقی نمی‌شود، اما مسلماً حل آن با چالش‌های بسیاری همراه خواهد بود؛ به ویژه آنکه اگر جرایم سازمان‌یافته در عرصه فراملی و پول و بانکداری الکترونیک آن لاین مدنظر قرار گیرند که بدیهی است این رویکرد راه حل‌های بین‌المللی هم می‌طلبد، آن هم راه حل‌هایی که باید برای ملاحظات بعضاً مهمی که در فوق اشاره شد، پاسخ‌های متحدالشکلی ارائه دهند. بی‌تردید تمامی کشورها در نحوه استفاده از فناوری رمزنگاری رویه متحدالشکلی ندارند. به عنوان مثال، در ایالات متحده استفاده از فناوری رمزنگاری پیشرفته PGP منوط به ارائه کلید رمزگشای آن به پلیس FBI می‌باشد، در حالی که مجریان قانون اروپایی با محدودیت‌های بیشتری مواجهند. همچنین، نگاه آنها به مسأله رعایت حریم خصوصی کاربران شبکه‌ای یا به عبارت بهتر مشتریان بانکی شبکه‌ای یکسان نیست و از همه مهم‌تر اینکه تمامی کشورها در برخورد با جرایم سازمان‌یافته به یک اندازه تلاش نمی‌کنند، تا چه رسد به اینکه تن به وضع یک سری مقررات دهند که تجارت الکترونیک سودآور آنها را با تهدید مواجه می‌سازد. بنابراین، همان طور که ملاحظه می‌شود، حل تمامی این معضلات به یک اجماع بین‌المللی نیازمند است. در پایان باید گفت، با وجود تمام نارسایی‌هایی که در باب مبارزه با پول‌شویی الکترونیکی برشمردیم، از آنجا

که از لحاظ ماهیت همانند دیگر سوء استفاده‌هایی است که از فضای تبادل اطلاعات به عمل می‌آید، می‌توان راهکارهایی را که حداقل در راستای پیشگیری وضعی از این جرایم اعمال می‌شود را در اینجا نیز به کار برد؛ (جلالی فراهانی، ۱۳۸۳: ۱۰۹). به هر حال، شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای به عنوان واسطه با فضای تبادل اطلاعات در این فرایند نقش بسیار مهمی به عهده دارند. به عنوان مثال، چنانچه ارائه‌دهنده خدمات مرکز داده‌ای (Data Center) به بانکداری الکترونیک بپردازد، باید آن را موظف کرد علاوه بر مقررات کلی، مقررات خاص مربوط به بانکداری الکترونیک را که مسلماً با نظر مقامات ذیصلاح سیاسی، اقتصادی و فناوری اطلاعات و ارتباطات مقرر شده و شاید در قالب یک قانون خاص هم به تصویب رسیده باشد، به اجرا گذارد. چنانچه به مسائلی که در فوق بیان شد جامه عمل پوشانیده شود، می‌توان ادعا کرد که مبارزه با پول‌شویی الکترونیکی، حتی از پول‌شویی سنتی هم آسان‌تر خواهد بود. چرا که در اینجا لازم نیست پرسنل ارگان‌های مختلف از چندین کشور به خدمت گرفته شوند تا در مراحل سه‌گانه پول‌شویی سنتی اختلال ایجاد کنند، بلکه با یک هماهنگی بین‌المللی و تدوین یک سری برنامه‌های رایانه‌ای که بر مبنای سیاست‌گذاری‌های اصولی طرح‌ریزی شده‌اند، به خوبی می‌توان از عهده پیشگیری از پول‌شویی الکترونیکی برآمد. آنچه ارائه شد، مختصر توضیحاتی راجع به اهمیت جرایم سازمان‌یافته و تهدیدات ناشی از آنها و بررسی بهترین شیوه یا شیوه‌های مبارزه با آنها بود. همان طور که اشاره شد، یکی از بهترین شیوه‌های مبارزه با این تشکل‌ها، جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع آنها به حوزه‌های مختلف سرمایه‌گذاری است که موجب می‌شود آنچه را که آنها از ارتکاب جرایمشان دنبال می‌کنند بی‌حاصل ببینند و به این ترتیب می‌توان امیدوار بود پیشگیری مؤثر و مبارزه قاطعی با این جرایم به عمل آمده است. اما ناگفته پیداست که درآمدهای هنگفت حاصل از این جرایم که با تولید ناخالص داخلی قدرت‌های اقتصادی دنیا برابری می‌کند، مسأله‌ای نیست که به راحتی بتوان از آن گذشت و به همین خاطر این تشکل‌ها تصمیم گرفتند

اموال نامشروع خود را از طرق دیگری وارد چرخه‌های مشروع اقتصادی کنند که این کار آنها خود فرایند مجرمانه دیگری را به نام پول‌شویی را رقم زد و مجدداً سیاست‌گذاران را بر آن داشت به وضع مقررات ضد پول‌شویی نیز مبادرت ورزند. حال تصور کنید به تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته‌ای که حیات خود را در پول‌شویی می‌بینند و از هرگونه جرمی که آنها را به مقصود خود نائل کند دریغ نمی‌کنند، گفته شود دیگر لازم نیست برای تطمیع، تهدید یا تبانی یا حتی حذف فیزیکی کارمندان دولتی یا غیردولتی برنامه‌ریزی کنند یا مرتکب جعل یا دیگر جرایم سنگین شوند تا با زحمت و تحمل اضطراب و نگرانی‌های بسیار هر یک از مراحل سه‌گانه پول‌شویی را پشت سر بگذارند، بلکه فقط کافیست از همان ساحل زیبای جزیره ناوارو (واقع در اقیانوس آرام جنوبی) و از طریق یک رایانه قابل حمل (Laptop) میلیاردها دلار وجه نامشروع را در سراسر جهان به گردش درآورند. آری، پول و بانکداری الکترونیک به راستی برای پول‌شویان که همان تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته هستند، ابزارهای بسیار ارزشمندی محسوب می‌شود. زیرا با کم‌ترین هزینه بیشترین منفعت را از اهداف شوم خود می‌برند. این در حالی است که این فناوری‌های نوین به لحاظ مزایای مشروع بی‌شماری که برای جوامع به همراه دارند، قابل حذف یا چشم‌پوشی نیستند و تنها راهی که باقی می‌ماند این است که سیاست‌های اصولی‌ای دنبال شود که از سوء استفاده‌های کلانی نظیر پول‌شویی جلوگیری شود و در عین حال به فعالیت‌های مشروع و قانونی‌ای که موجبات پیشرفت و سازندگی جوامع را فراهم می‌آورند لطمه‌ای وارد نیاید. بنابراین، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، آنچه که در اینجا از اهمیت اساسی برخوردار است، برقراری یک توازن متعارف، عادلانه و قانونی میان این دو عامل متناقض است که هر یک در جای خود از اهمیت قابل توجهی برخوردارند. اما باید دید این مسأله در مورد کشورمان تا چه اندازه از اهمیت برخوردار است. می‌دانیم که ایران در یکی از کانون‌های پول‌شویی دنیا قرار دارد و طبق گزارش‌های منتشره از سوی سازمان ملل متحد و بانک جهانی، ایران دومین کانون پول‌شویی دنیا

مجلس شورای اسلامی

صفحات مطالعات نوزین بانکی - دوره سوم، شماره پنجم، زمستان ۱۳۹۸

۸۲

محسوب می‌شود و به لحاظ موقعیت استراتژیکی که برخوردار است و پل ارتباطی شرق و غرب محسوب می‌شود، مدت‌هاست از سوی مجامع بین‌المللی و بین‌الدولی تحت فشار قرار داشته تا نسبت به وضع مقررات ضد پول‌شویی و ساماندهی نظام پولی و بانکی خود گام‌های اساسی بردارد که متأسفانه با وجود اهمیت روزافزون این مسأله هنوز اقدام در خور توجهی انجام نشده است. با اینکه در سال ۸۲ به دنبال برگزاری همایش بین‌المللی پول‌شویی یک فوریتی بودن لایحه قانونی مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسید، اما با گذشت قریب به دو سال هنوز از تصویب نهایی آن خبری نیست. این در حالی است که هم‌اکنون مبارزه با مفاسد اقتصادی به ویژه قاچاق کالا و ارز از چنان اهمیتی برخوردار شده که در سطح سران سه قوه مطرح است و بدیهی است یکی از طرق مؤثر مبارزه با این جرایم، ساماندهی نظام پولی و بانکی از طریق وضع مقررات ضد پول‌شویی است. از سوی دیگر، هنوز مشکل جامعه ما با پول‌شویی سنتی حل نشده که با ظهور گسترده و بهره‌برداری روزافزون از فناوری پول و بانکداری الکترونیک مواجه هستیم و همان گونه که در لابلای مطالب ذکر شد، هم‌اکنون دولتمردان ما بحث الکترونیکی کردن امور، از دولت گرفته تا نظام پولی و بانکی را چنان با جدیت دنبال می‌کنند که به عنوان مثال در یک سال اخیر چندین همایش ملی و بین‌المللی را در ابعاد مختلف آن برگزار کرده‌اند. هرچند حداقل آنچه که در ظاهر مشاهده می‌شود این است که نسبت به سوء استفاده‌های خرد و کلان احتمالی از این حوزه‌ها تاکنون اقدام در خور توجهی صورت نگرفته است. با این حال، به نظر می‌رسد اکنون که جامعه ما، در مجموع در ابتدای راه بهره‌برداری از فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار دارد، بهتر است هرچه سریع‌تر نسبت به قاعده‌مندسازی آن اقدام کند. از طرفی، مباحث این حوزه چنان در هم تنیده‌اند که بالاجبار باید مجموع شرایط و اوضاع و احوال را در تصمیم‌گیری آن در نظر گرفت. بدیهی است وضع مقررات راجع به نحوه فعالیت و بهره‌برداری از شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، نحوه حمایت از حریم خصوصی و داده‌های شخصی افراد در این شبکه‌ها، مقررات حاکم بر تجارت

الکترونیک و مبادلات مالی آن‌لاین و مسایلی از این قبیل، ارتباط مستقیمی با وضع مقررات ضد پول‌شویی الکترونیکی دارد و همان‌طور که ملاحظه شد، ضروری است در ابتدا یک بسترسازی اساسی صورت گیرد. البته رعایت تمامی این مسائل زمانی تحقق عینی پیدا می‌کند که در عرصه بین‌الملل یک هماهنگی کامل بوجود آید. زیرا یکی از ویژگی‌های فضای تبادل اطلاعات که مشکلاتی را برای رسیدگی به دیگر فعالیت‌های مجرمانه آن‌لاین نیز بوجود آورده، بین‌المللی بودن آن است که مسایلی را در زمینه تعیین مرجع ذی صلاح قضایی جهت رسیدگی به آنها مطرح می‌سازد که در جای خود نیاز به هماهنگی بین‌المللی دارد. آخر سخن اینکه، توجه به این گونه مسایل زیربنایی علاوه بر اینکه موجبات بهره‌برداری مشروع و زمینه‌های رشد و پیشرفت را برای آحاد جامعه فراهم می‌آورد و از سوء استفاده‌هایی که می‌تواند پیامدهای مخرب سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به دنبال داشته باشد جلوگیری می‌کند، وجهه و اعتبار جامعه را در عرصه بین‌المللی نیز ارتقا می‌بخشد و بر همگان واضح است برخورداری از این ویژگی در دنیای امروز تا چه حد از اهمیت برخوردار است. سپرده‌گذاری کرده و بعد از مدتی، سپرده به محل اصلی انتقال می‌یابد. یکی دیگر از شیوه‌های پول‌شوئی تبدیل پول خلاف در بازارهای داخلی به طلا، الماس و غیره و فروش آن در بازارهای خارجی می‌باشد، ارز حاصله از این معاملات را در کشورهای خارجی سرمایه‌گذاری نموده و با استفاده از تسهیلات وام، از بانک مربوطه امکان دستیابی به پول تمیز و مشروع (Boomerang) برای آنان فراهم می‌شود و یا پولشویان فعالیتهای تجاری خاصی و مشابهی را در کشوری که پول کثیف در آن بدست و سپرده‌گذاری کرده اند آغاز می‌کنند و از طریق خرید و فروش کالا و خدمات به مبادلات ظاهری می‌پردازند. بدین صورت پولشویان، کالا را از شرکتی که می‌خواهند پول کثیف به آن تحویل دهند می‌خرند و با قیمتی بالاتر از قیمت معمول، صورت حساب صادر می‌کنند و بدین ترتیب ما به التفاوت قیمت واقعی و قیمت کاذب، پول تمیز و مشروع خواهد بود. پولشوئی از طریق سیستم‌های پرداخت شبکه‌ای

مرکز ملی مبارزه با پولشویی

مطالعات نوین بانکی - دوره سوم، شماره پنجم، زمستان ۱۳۹۸

۸۴

(CNTO) نیز به سادگی انجام پذیراست که این هم مربوط به قوانین و مقررات حاکم بر آن است که تا حدود زیادی منتج از قوانین حاکم بر بانکها و مؤسسات مالی می باشد. برخی از این قوانین شامل ۱- نقل و انتقال پول، بدون واسطه (از طریق تلفن یا اینترنت) ۲- بی نام بودن نقل و انتقالات وجوه و اصل، ۳- عدم مداخله بانکها و مؤسسات مالی. بدین منظور که جایگاه مطمئنی جهت نقل و انتقال پول برای مشتریان فراهم گردد. البته پولشویان از طریق شبکه های پرداخت در پوشش مؤسسات خیریه قلابی، نیز می توانند از اقصی نقاط جهان نسبت به دریافت پول اقدام نمایند. سیاست های ضد پول شوئی برخی از کشورها به علت اینکه پولشوئی، یکسری محدودیتها برای آنها ایجاد می کند از اعمال سیاست های ضدپول شوئی طفره می روند که این امر باعث آسیب به نظام اقتصادی آنها و ضربه خوردن به بازارهای مالی این کشورها می شود و اثرات منفی وسیعی براققتصاد کلان آنها وارد می کند، لذا در جهت مبارزه با پولشوئی می بایست با اتخاذ سیاستهای مناسب، مانند کنترل و نظارت بر ارزهای خارجی و اعمال نظارت دقیق، مستمر و وصول مالیات، تهیه گزارشهای آماری، نظام مالی و اقتصادی خود را از آسیب مصون دارند. مراحل عملیات پولشوئی : ۱- مکان یابی (Placement) = اولین مرحله از روند پولشوئی که پول نقد بصورت اسکناس و سپرده وارد سیستم مالی می شود. ۲- طبقه بندی یا تغییر وضعیت (Layering) = مرحله ای که رد پای پول کثیف از بین آمی رود و با استفاده از عملیات مالی ارتباط درآمدهای نامشروع با منبع اصلی آن قطع می شود. ۳- ادغام (Integration) = در آخرین مرحله وجوه غیر قانونی با فعالیتهای اقتصادی قانونی، ادغام شده و به بدنه اصلی اقتصاد کشور که جنبه قانونی دارد وارد می شود، در این مرحله شناسائی و ردگیری پول کثیف از پول مشروع بسیار دشوار است. پول شوئی و ضرورت مبارزه با آن در ایران هدف هر جرم، کسب پول می باشد و نسبت مستقیمی بین جرم و پول کثیف وجود دارد، پولهای کثیف ناشی از عملیات مجرمانه جهت تطهیر، وارد شبکه بانکی شده و پدیده پولشوئی ایجاد می گردد. از آنجا که قوانین و مقررات مَدونی

ضد پولشویی در کشور ما وجود ندارد پدیده پولشویی می تواند بخصوص در نظام بانکی کشور وجود داشته باشد، فرارهای مالیاتی، اختلاس و انواع فسادهای مالی کارکنان دولت و بخشهای خصوصی و خرید و فروش مواد مخدر، سرقت، کلاهبرداری، آدم ربائی و فحشاء از جمله جرایمی هستند که دارای سودهای کلان می باشند که به روش های گوناگون، رد پای سودهای آنان توسط مجرمان مخفی می گردد تا بتوانند از دست مجریان قانون فرار کنند. یکی از این روشها خرید و فروش کد اقتصادی و صدور فاکتورهای تقلبی می باشد و افرادی که اقدام به فروش آن می کنند در ازای دریافت مبلغی، متعهد می گردند که مالیات آن را پرداخت نمایند، در صورتی که با پرداخت رشوه یا راههای دیگر از پرداخت مالیات امتناع می کنند، رانت خواری و کسب ثروتهای باد آورده از دیگر جرایمی است که در کشور ما منجر به تولید پول کثیف و نامشروع می شود اما به دلیل فقدان قانون به سادگی تطهیر می شود. پولشویی و تطهیر پول های کثیف در ایران به دلیل عدم نظارت بر نقل و انتقالات پول به سادگی انجام می پذیرد و علیرغم آنکه در کشور ما حسابهای بانکی بی نام، افتتاح نمی گردد قوانین لازم و کافی جهت ردیابی و کشف پول های کثیف در شبکه بانکی وجود ندارد. بنابراین بسیاری از مجرمان ضرورت نمی بینند که پولهای ناشی از جرم خود را به ارز خارجی تبدیل کرده و از کشور خارج نمایند و در مقابل پولهای کثیف بین المللی، معمولاً به کشورهایی جهت تطهیر می روند که از نظام ارزی آزاد، برخوردارند (مانند سوئیس، لبنان و امارات متحده عربی) و با وجود نظام سفت و سخت ارزی حاکم بر شبکه بانکی کشور، ایران مکان مناسبی جهت تطهیر پولهای کثیف بین المللی نمی باشد و بدین علت است که سازمانهای بین المللی در خصوص تطهیر پول در ایران چندان حساس نمی باشند. بیشترین حجم پول تطهیر شده در ایران مربوط به مجرمان داخلی می باشد و سیستم نظام ارزی کشور برای مجرمان بین المللی جذاب نمی باشد (به علت نظام سفت و سخت ارزی) با توجه به، این که مهمترین دلیل برای مبارزه با پولشویی ایجاد فضای نا امن برای فعالیت مجرمان و کاهش رفتارهای

تبهکارانه و کمک به مسئولین جهت کشف و ردیابی شبکه های فحشاء و اختلاس می باشد، لذا تدوین قوانین مدون، لازم و ضروری بنظر می رسد. با اعمال قوانین مبارزه با پولشویی راههای فرار مالیاتی کاهش یافته و درآمدهای ناشی از مالیات دولت افزایش خواهد یافت و شبکه های فحشاء و اختلاس و رشوهء کشف و عرصه بر فعالیتهای مجرمانه ای مانند قاچاق کالا و خرید و فروش مواد مخدر تنگ خواهد شد، بنابراین مبارزه با پولشویی بیش از آنکه به نفع شبکه بانکی باشد به نفع کل جامعه می باشد.

بخش ششم: مقوله ای در بن بست (مبارزه با پولشویی در ایران)

گرچه نبش قبر در فرهنگ و مذهب ما عملی ناپسند است، اما آثار مخرب پولشویی بر اقتصاد ایران به قدری اسفبار است که هرگونه کاوش و حتی نبش قبر در گورستان لوایح مترقی را واجب می سازد. لایحه مبارزه با پولشویی در تاریخ ۸۱/۰۷/۱۶ با قید دوفوریت تقدیم مجلس شد، اما نه تنها دوفوریت این لایحه به تصویب نرسید، بلکه با وجود مجازات های کمرنگ و سبک پیش بینی شده در این لایحه، هنوز هم پس از سالها تکلیف آن به طور دقیق روشن نشده است. مجید قاسمی، دبیر کمیسیون اقتصاد کلان مجمع تشخیص مصلحت نظام در این باره گفته است: لایحه مبارزه با جرم پولشویی در مجلس به تصویب رسیده بود که به علت ابهامات کلی مورد پذیرش شورای نگهبان قرار نگرفت و به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال شد. وی افزوده است: این لایحه در سال گذشته به صحن مجمع تشخیص مصلحت نظام آمد و کار کارشناسی وسیع و تغییراتی در متن آن انجام شد و با توجه به این مسائل، مجلس درخواست بازگشت لایحه به مجلس را کرد و داوطلب رفع ابهامات شورای نگهبان در مورد آن شد و هم اکنون این لایحه در مجلس در حال بررسی است. به گفته قاسمی، مهمترین ابهامی که شورای نگهبان نسبت به لایحه وارد کرده، عدم رعایت حریم خصوصی افراد است. اما مرتضی تمدن، عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس

شورای اسلامی از دیدگاه دیگری به موضوع می‌نگرد و می‌گوید: لایحه پولشویی با دو ابهام از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام به مجلس بازگردانده شد. وی تصریح کرد: از نظر مجمع تشخیص مصلحت، دو نقطه ابهام در این لایحه وجود دارد: اول این که بخشی از وظایف شورای عالی پولشویی مربوط به قوه قضائیه است و چون دخالت در وظایف قوه قضائیه می‌شود، لذا این مورد باید اصلاح شود؛ ابهام دیگر این است که پیاده کردن مصوبات شورای عالی مبارزه با پولشویی، در لایحه تعریف نشده و باید ساز و کار اجرائی لازم تدوین شود. به هر حال، این لایحه که تصویب آن از لحاظ بین‌المللی برای دفاع از حیثیت سیستم بانکی ضروری است، هم‌چنان بلا تکلیف و بلا تصویب باقی مانده است. چرا چنین است و چه باید کرد؟

بخش هفتم: فراگرد پولشویی در ایران

با شناخت عوامل اصلی و تشدیدکننده پولشویی در ایران، وقت آن است که روند پولشویی در ایران تشریح شود. فراگرد پولشویی در ایران، با کشورهای غربی متفاوت است. در ایران شبکه‌های بین‌المللی قاچاق مواد مخدر در هلال و مثلث طلائی، پول‌های محلی حاصل از فروش مواد مخدر را به کالاهای مختلف تبدیل می‌کنند. سپس این کالاها به شرکت‌های به ثبت رسیده در هنگ‌کنگ، سنگاپور و امارات متحده عربی انتقال داده می‌شوند. این شرکت‌ها هم کالای مذکور را در اختیار قاچاقچیان کالا در ایران قرار می‌دهند و آنها هم از بنادر غیرقانونی اطراف ایران کالا را به صورت قاچاق وارد ایران می‌کنند و در بازار به صورت قانونی به فروش می‌رسانند. سپس پول‌های به دست آمده از فروش کالا، به برخی از صندوق‌های قرض الحسنه و مؤسسات پولی خارج از کنترل و نظارت رسمی، واریز شده و مؤسسات مزبور هم این پول‌ها را از طریق حواله به خارج می‌فرستند و آنها را تطهیر می‌کنند. مجموعه این فراگرد پیچیده می‌تواند به خوبی عملکرد بخش غیررسمی اقتصاد ایران را تشریح نماید که پولشویی خود بخشی از این فراگرد است. آمار

نشان می‌دهد که سهم فعالیت‌های زیرزمینی در ایران بین ۴۵ تا ۵۲ درصد در کل اقتصاد کشور است. حال به بررسی نکاتی پیرامون لایحه مبارزه با پولشویی می‌پردازیم. همان‌طور که در مقدمه اشاره شد، لایحه مبارزه با پولشویی تا امروز تصویب نشده است و این ترس وجود دارد که به سرنوشت اصل ۱۴۱، ۱۴۲ و ۴۹ قانون اساسی مبتلا شود، با این حال، به نظر یک اقتصاددان که با دیدی انتقادی به این لایحه نگریسته، حتی اگر لایحه تصویب هم بشود، دارای نقاط ضعف زیر است:

- ۱) طراحی لایحه به شکلی است که می‌تواند کارآفرینان، تولیدکنندگان کالا و خدمات، مخترعان و مبتکران، صاحبان فکر و اندیشه را نیز در چنبره نظام مقابله با پولشویی گرفتار کند و امنیت بخش مولد اقتصاد کشور را بیش از پیش با مخاطره روبه‌رو سازد.
- ۲) تصویب این لایحه، موجب مسکوت ماندن موضوع رانت خواهد شد.
- ۳) عدم تناسب مجازات با جرم، از جمله نقاط ضعف این لایحه است.
- ۴) کمرنگ بودن نقش دادگاه‌ها و مراجع رسیدگی کننده به جرایم پولشویی، مانع کارایی این لایحه خواهد شد.

کارکنان بانک، از جمله حسابداران و نمایندگان حساب مشتری، در زمینه مبارزه با پولشویی آموزش دیده‌اند و دستور داده‌اند که فعالیت‌هایی را که آنها مشکوک می‌دانند، گزارش دهند. علاوه بر این، نرم افزار ضد پولشویی اطلاعات مشتری را فیلتر می‌کند، طبق سطح سوء ظن آن را طبقه بندی می‌کند و آن را برای ناهنجاری‌ها بررسی می‌کند. چنین ناهنجاری‌ها شامل هر گونه افزایش ناگهانی و قابل توجه در بودجه، خروج بزرگ و یا انتقال پول به صلاحیت محرمانگی بانک است. معاملات کوچکتر که معیارهای خاصی را برآورده می‌کنند نیز ممکن است به‌عنوان

معاملات مشکوک پرچم گذاری شوند. به عنوان مثال، ساختار می تواند به معاملات پرچم منجر شود. این نرم افزار همچنین لیستی از لیستهای سیاه را در اختیار دولت قرار می دهد و معاملاتی که شامل کشورهای متخاصم به کشور میزبان می شود. هنگامی که نرم افزار داده ها را استخراج کرده و معاملات مظنون را پرچم گذاری کرده است، آن را به مدیریت بانک می اندازد، که پس از آن باید تعیین کند که آیا با دولت گزارش شود.

نتیجه گیری

نهایتاً و در جمع بندی کلی فهمیدیم بدون شک، فعالیت های اقتصادی زیرزمینی، اثرات نامطلوبی در وضعیت توسعه نیافتگی کشور، ایجاد استانداردهای دوگانه سیاست خارجی، و طولانی شدن فراگرد حرکت دمکراتیزه شدن منطقه داشته اند. به بیان ساده، اقتصاد مافیائی به اشکال مختلف به اکثر سطوح قدرت و تصمیم گیری حکومتی نفوذ کرده و بسیاری از فعالان سیاسی هم تحت تأثیر نفوذ رانت خوارها و انحصارگران اقتصادی قرار گرفته و با آنها هم نوائی خواهند داشت. اما مجموعه نظام به این واقعیت آگاهی دارد و به همین علت، بعضی از رهبران سیاسی در طیف محافظه کار و اصلاح طلب، سعی دارند تا علی رغم وابستگی های موجود بین سرشاخه ها و پدرخوانده های اقتصاد زیرزمینی، اوضاع را با تصویب لایحه پولشویی تغییر دهند. در واقع، رهبران سیاسی دریافته اند که به مرور در حال از دست دادن قدرت کنترل پدرخوانده ها و سرشاخه های اقتصاد زیرزمینی می باشند و لذا باید فکری به حال آن کرد؛ از طرف دیگر، فراموش نمی کنند که بسیاری از این افراد در روزها و سال های گذشته از صادق ترین حامیان انقلاب بوده اند و باید با آنها مامشات و همدلی کرد. به هر حال، اثرات مخرب فعالیت های غیرقانونی بخش غیررسمی اقتصاد ایران، نه تنها در حال تحلیل بردن اقتصاد کشور است، بلکه منجر به خلق مراکز "قدرت جدید" شده و بر روند سیاست های خارجی و داخلی نیز تأثیر تعیین کننده خواهد داشت، کمترین که گویا

این مراکز قدرت، در سال‌های اخیر، آن‌چنان قدرتمند شده‌اند که توانسته‌اند لایحه دوفوریتی ضدپولشویی را مثل بسیاری از لوایح مترقی دیگر، به‌سوی فراموشخانه لوایح هُل دهند! پولشویی یک معضل جهانی است و بسیاری از کشورهای جهان به‌نحوی درگیر این مسئله هستند. ایران نیز به دلیل قرار داشتن در شاهراه اتصال شرق به غرب و هم‌جواری با افغانستان - که به تنهایی بخش عظیمی از مواد افیونی جهان را تهیه می‌نماید. پولشویی یک معضل جهانی است و بسیاری از کشورهای جهان به‌نحوی درگیر این مسئله هستند. ایران نیز به دلیل قرار داشتن در شاهراه اتصال شرق به غرب و هم‌جواری با افغانستان - که به تنهایی بخش عظیمی از مواد افیونی جهان را تهیه می‌نماید - در مسیر ترانزیت مواد مخدر قرار دارد. این امر سبب فعال شدن هر چه بیشتر باندهای قاچاق در کشورمان شده و هزینه‌های زیادی را به کشور تحمیل نموده است. از این‌رو، مسئله پولشویی در ایران از اهمیت خاصی برخوردار است که باید با حساسیت ویژه‌ای پیگیری شود. هدف اصلی اعمال مجرمانه به‌دست آوردن منافع مادی فردی یا گروهی است. پولشویی جریانی است که براساس آن تلاش می‌شود با انجام یک‌سری اعمال، منشاء غیرقانونی عوایدی را که به‌طور تبه‌کارانه به‌دست آمده پنهان نمایند. این اقدام از اهمیت حیاتی برخوردار است زیرا تبه‌کاران را قادر می‌سازد از اقدامات غیرقانونی خود بهره‌گیرند، بدون آن‌که منابع خود را به خطر بیفکنند. به‌طور کلی، معاملات غیرقانونی اسلحه، قاچاق، فعالیت‌ها و جرائم سازمان‌یافته هم‌چون: قاچاق مواد مخدر، باندهای فساد و فحشاء می‌توانند عواید عظیمی را عاید دست‌اندرکاران این قبیل فعالیت‌های غیرقانونی نمایند. اقدامات مجرمانه‌ای هم‌چون: اختلاس، معاملات براساس اطلاعات مجرمانه (به ویژه در بورس) رشوه‌خواری و کلاهبردای‌های کامپیوتری در زمره فعالیت‌هایی قرار می‌گیرند که می‌توانند سود سرشاری را برای افراد تبه‌کار در پی داشته باشند و انگیزه‌های لازم را برای مشروعیت بخشیدن به درآمدهای نامشروع حاصل از جریان پولشویی را فراهم سازند. زمانی که یک فعالیت مجرمانه سود کلانی در پی داشته باشد، افراد یا گروه‌های

خلافکار در جستجوی راه‌هایی بر می‌آیند تا وجوه خود را به گونه‌ای اداره کنند که توجه دیگران را به خود جلب نکند. باندهای تبهکاران این امر را از طریق پنهان کردن، تغییر شکل و یا انتقال منابع خود به اماکنی که توجه کمتری را بر می‌انگیزاند، به انجام می‌رسانند. در پاسخ به افزایش نگرانی‌های در خصوص رشد روزافزون پدیده پول‌شویی طی سال ۱۹۸۹ و به هنگام برگزاری اجلاس سران کشورهای گروه هفت کشور صنعتی گروه عملیات ضربت مقابله با پول‌شویی "FATF" پایه‌گذاری شد تا همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با این پدیده را شدت بخشد. یکی از وظایف عمده "FATF" ارائه سفارشات و توصیه‌های لازم به کشورهای عضو این پیمان به منظور گسترش تدابیر مؤثر بر علیه برنامه‌های مربوط به پول‌شویی می‌باشد. گروه "FATF" - ۲۹ کشور که مرکزیت مالی قاره‌های اروپا، شمال و جنوب آمریکا و آسیا را به عهده دارند، به انضمام کمیسیون اقتصادی اروپا و شورای همکاری خلیج فارس را در بر می‌گیرد. "FATF" در زمینه با مقابله پدیده پول‌شویی با سایر نهادهای بین‌المللی نیز به طور نزدیک همکاری می‌کند و گرچه دبیر کل آن از سوی سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه "OECD" تعیین می‌شود ولی بخشی از این سازمان محسوب نمی‌شود. به هر حال، تلاش‌های OECD و FATF مکمل یکدیگر تلقی می‌شود و این دو سازمان به ویژه در خصوص مسائل مربوط به رشوه‌خواری، فساد مالی و عملکرد نظام‌های مالی بین‌المللی اتفاق نظر دارند و دبیران کل این سازمان پیرامون مسائل گوناگون با یکدیگر مشورت و تبادل نظر می‌کنند. تبهکاران به‌طور مداوم در جستجوی راه‌ها و شیوه‌های جدید شست‌وشوی وجوه خود هستند. اقتصادهای برخوردار از مراکز مالی در حال رشد و توسعه و فاقد شیوه‌های نظارتی مؤثر در مقابل پدیده پول‌شویی آسیب‌پذیرترند تا مراکز مالی کشورهایی که به‌طور گسترده و چشمگیری مقررات مربوط به پول‌شویی را اعمال می‌کنند. از این رو گروه‌های تبهکار به واسطه حاکمیت قوانین مقابله با پول‌شویی توجه خود را معطوف کشورهایی می‌کنند که از نظام‌های مالی ضعیفی برخوردارند. برخی به این نکته اشاره می‌کنند که کشورهای در حال توسعه

به دلیل ضعف مالی توانائی آن را ندارند تا در خصوص منابعی که جذب می‌نمایند، سختگیری نمایند. اما به تعویق انداختن اقدام علیه این پدیده می‌تواند مخاطره‌آمیز باشد چراکه این کار تقویت جرائم سازمان یافته را در پی دارد. هم‌چنین زایل شدن انسجام و یک‌پارچگی مؤسسات مالی مستقیم، اثر تعدیل‌کننده‌ای بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر جای خواهد گذاشت و زمانی که بخش بازرگانی و مالی کشوری نسبت به این مسئله آگاهی یابد، لازم است به مقابله با آن برخیزند و بر جرائم سازمان یافته تأثیر گذارند. بسیاری از دولت‌های اقدامات لازم برای مقابله با پول‌شویی را انجام داده‌اند و در حقیقت بسیاری از دولت‌ها نظام مبارزه با پول‌شویی را به‌طور گسترده‌ای ایجاد کرده‌اند. هدف از برقراری چنین نظامی، افزایش آگاهی‌ها پیرامون پدیده پول‌شویی است - چه در داخل زنجیره بازرگانی دولتی و چه در بخش خصوصی - و این امر نیازمند تهیه مقدمات قانونی یا ابزارهای نظارتی برای مقاماتی است که مبارزه با این مشکل در حیطه وظایف آنان قرار می‌گیرد. برخی از این ابزارها شامل تصویب قانونی بر علیه پول‌شویی و جرائم مشابه است که برای آژانس‌های تحقیقاتی امکان بررسی جرائم، خلع ید و نهایتاً مصادر کردن دارائی‌هایی که ناشی از اعمال تبهکارانه را فراهم می‌سازد و چارچوب لازم را برای این آژانس‌ها فراهم می‌نماید تا اطلاعات مورد نیاز را در بین خود و هم‌تاهایشان در سایر کشورها مبادله کنند. در جریان مبارزه با فرآیند پول‌شویی این نکته حائز اهمیت است که کلیه کشورهای جهان به‌طور هماهنگ از برنامه مقابله با پول‌شویی حمایت کنند. اجرای قوانین مربوط به مسائل مالی توسط بخش خصوصی، مقامات قانون‌گذار را قادر می‌سازد تا نقش مهمی را در جریان مبارزه با این مشکل ایفا نمایند. بدین معنا که سازمان‌های مربوطه در خصوص ایجاد نظام‌های گزارش‌دهی معاملات مالی، شناسائی مشتریان، تدوین استانداردهای نگهداری سوابق معاملاتی و ایجاد ابزارهای لازم در جهت رعایت قوانین اقدام نمایند.

منابع و ماخذ

الف) منابع فارسی

۱. بهرام زاده، ح، شریعتی، ح، روشهای مبارزه با پول شویی، تدبیر ۱۴۹
۲. خمایی زاده، ف، مبارزه با پول شویی در بانکها و موسسات مالی - نگاهی به قانون ضد تروریسم ایالات متحده امریکا، مجله حقوقی (دفتر خدمات بین الملل) شماره ۲۹
۳. گونه های پولشویی و آثار آن بر اقتصاد (گروه پژوهشی اقتصاد مهرماه ۱۳۸۷)
۴. حسین علی بهرامزاده و حسین شریعتی، روشهای مبارزه با پولشویی، تدبیر، شماره ۱۴۹، ۱۳۸۳
۵. دکتر دستگیر رضایی (پولشویی و اثرات زیانبار آن بر اقتصاد جهان)
۶. پول کثیف، اقتصاد ایران، آبان ۱۳۸۰
۷. مترجم: س.سمی، ترجمان اقتصادی، حدیث پولشویی، سال سوم، شماره ۴۳.
۸. دکتر صادق سلیمی، جنایات سازمان یافته فراملی.
۹. موسوی مقدم، محمد ۱۳۸۱، تطهیر درآمدهای ناشی از جرم، نشر رضوانی، چاپ اول
۱۰. باقرزاده، دکتر احد، جرایم اقتصادی و پول شویی، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد چاپ اول، ۱۳۸۳
۱۱. نجفی علمی، مرتضی ۱۳۸۲ ابعاد پول شویی و روشهای مبارزه با آن، دانشگاه علوم انتظامی، فصلنامه دانش انتظامی، شماره ۲
۱۲. جعفری حسینعلی، بررسی فقهی و حقوقی پول شویی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده

آزاد اسلامی

۱۳. سلیمی، صادق، جنایات سازمان یافته فراملی، انتشارات تهران صدرا ۱۳۸۲

۱۴. سیاح، سجاد، نشریه نوآوران، مقاله جریان پول شویی در جهان، کی، کجا، چگونه؟ شماره ۹

سال اول بی تا

ب) منابع لاتین

۱. A J Gonzalez, and R Eaglin (2003), Tracking Dirty Proceeds: Exploring Data Mining Technologies as tools to Investigate Money Laundering Anti-Money Laundering (AML)-Progress Report (2001), World Bank
۲. Boorman j, Stefaningves (2001), Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering, IMF
۳. Bartlett BL (2002), The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development Platypuse Magazine No 77
۴. Cees schaap(1998), Fighting Money Laundering, Kluwer Law Int
۵. Ciesielski, V and Palstra, G (1996) Using a Hybrid Neural Expert System for Database Mining in Market
۶. Survey Data, International Conference on Data Mining and Knowledge Discovery, Vol 3
۷. Ekrem, D (2002), Detecting Money Laundering Actions Using Data Mining and Expert Systems